

K. Lengyel Zsolt

Az egyenrangúság kihívása – Magyarország, Németország és az Európai Unió^{1*}

The Challenge of Equality – Hungary, Germany and the European Union*

Összefoglalás

Magyarországnak a rendszerváltás korai éveitől nehéz és egyre zordabbá váló nemzetközi környezetben kell megállnia a helyét. Európai elszigetelődésének tengelyét a német–magyar elhidegülés alkotta, amely az elmúlt három és fél évtized során elidegenedéssé mélyült. A tanulmány e folyamat fő csapásirányán jellemzi a németországi Magyarország-kép alakulását, kiemelve a liberális demokrácia nevében torzító tömegtájékoztató szerepét, valamint az Európai Unió csúcsszerveinek egyoldalú pártpolitikai-ideológiai hatását. Német–magyar viszonylatban bemutatja a „politikai moralizmus” német hagyományához köthető Magyarország-szidás fő módszertani összetevőit, a miniszterelnök demonizálásától a megbélyegzésig, álhírterjesztésig és politikai hangulatkeltésig, amely eszközök Orbán Viktor és kormányának megbuktatását célozzák, de ismételten a magyar társadalom hírnevét is rontják. Európa-politikai mezőnyben két demokráciafelfogás és két jövőkép konfliktusa ragadható meg: egyrészt az elitdemokrácia és a képviseleti-plebiszciter demokrácia, másrészt az Európai Egyesült Államok és a nemzeti/nemzetállami Európa víziója. A szerző végkicsengésként a félreértett és félremagyarázott magyar illiberalizmus önvizsgálata, valamint az egyenrangúság ősliberális értékének európai kibányászása mellett érvel.

PROF. DR. K. LENGYEL ZSOLT, Intézetigazgató egyetemi tanár, Regensburgi Egyetem Magyar Intézete, Münchener Magyar Intézet Egyesület elnöke (lengyel@ungarisches-institut.de)

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: I28, K1, K3, Z1

Kulcsszavak: német–magyar kapcsolatok, liberális demokrácia, magyar illiberalizmus, média, politikai propaganda, Európai Unió, Orbán Viktor, elitdemokrácia, képviseleti demokrácia, Európai Egyesült Államok, nemzetek/nemzetállamok Európája, egyenrangúság

Summary

Hungary has had to cope with a difficult and increasingly harsh international environment since the early years of regime change. The axis of its European isolation has been German-Hungarian alienation, which has deepened over the past three and a half decades. The paper characterises the development of the image of Hungary in Germany along the main trajectories of this process, highlighting the role of the mass media distorting in the name of liberal democracy and the unilateral party-political-ideological influence of the European Union's top bodies. In a German-Hungarian context, it presents the main methodological components of the scolding of Hungary, which is linked to the German tradition of „political moralism”, ranging from demonising the prime minister to stigmatisation, fake news and political incitement. All of these are aimed at bringing down Viktor Orbán and his government, but also repeatedly damaging the reputation of Hungarian society. In the European political arena, the conflict between two conceptions of democracy and two visions of the future can be grasped: on the one hand, elite democracy and representative-plebiscitary democracy, and on the other hand, the vision of the United States of Europe and Europe of Nations. The author concludes by arguing for a self-examination of misunderstood and misinterpreted Hungarian illiberalism and for a European excavation of the primordial liberal value of coequality.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: I28, K1, K3, Z1

Keywords: German-Hungarian relations, liberal democracy, Hungarian illiberalism, media, political propaganda, European Union, Viktor Orbán, elite democracy, representative-plebiscitary democracy, United States of Europe, Europe of Nations, coequality

BEVEZETÉS

A politika egyik önjellemzése szerint a társkeresés művészete. Legalább ennyire közhely, hogy a politikusnak világos célokhoz, némelykor egész célrendszerhez kell társat keresnie. Ez a társkeresés mindig önvizsgálat is: ragaszkodjunk-e céljainkhoz, és ha nem, létezik-e olyan ár, amelyért érdemes módosítanunk, netán feladnunk mindazt, amiért eddig síkra szálltunk? Az 1989. évi magyar határnyitások és Magyarország Európai Unióhoz való 2004. évi csatlakozásának kettős, 35., illetve 20. évfordulóján – az elmúlt három és fél évtizedre visszatekintve –, hatványozott mértékben indokolt választ keresni ezekre a kérdésekre.

Az új magyar nacionalizmus kísértete és a liberális demokrácia hatalomvágya

Magyarországnak a rendszerváltás korai éveitől nehéz és egyre zordabbá váló nemzetközi környezetben kell megállnia a helyét. Európai elszigetelődésének fő tengelyét a német–magyar elhidegülés alkotta, amely az évek során elidegenedéssé mélyült. Antall József kiváló személyes viszonya Helmut Kohl német kancellárhoz nem óvta meg kormányát és a magyar társadalmat attól, hogy az újraegyesült Németországban 1990-től megjelenjen és elterjedjen a magyar nacionalizmus vádja. A kereszténydemokrata Kohlt kormányzása idején a német balliberális véleményformálók éppúgy támadták, mint Antallt az első szabad parlamenti választáson a Magyar Demokrata Fórummal szemben alulmaradt magyar ellenzék szóvivői és támogatói. A két kormányfő konzervativizmusát ugyanis a nemzeti szempont tisztelete és képviselése éllette (K. Lengyel, 2023).

A német–magyar elhidegülés kezdetén a németországi sajtó és közélet egyoldalúan avatkozott be a magyarországi politikai kultúrharcba: a nemzetet elvető liberalizmus oldalára állt. E pártfogás Antall József azon 1990-es és 1992-ben megismételt kijelentésével igazolta önmagát, hogy „tízmillió magyar állampolgár kormányfője, de lélekben és érzésekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni” (Antall, 1992: 45).² Már akkoriban fölsejlett a negyedik közhatalom, a média egyik sajátossága: a tények tudatos vagy nyelvi-tárgyi hozzá nem értésből elkövetett ferdtése vagy hamisítása. A rendszerváltás első éveiben a németországi hangadó sajtó rendszerint a „tizenöt millió magyar miniszterelnöke vagyok” alakban, a „lélekben” szót elhagyva idézte a magyar miniszterelnököt, és a tájékozatlan olvasók kedvéért hozzáfűzte, hogy Magyarországnak csak tízmillió lakosa van (Faschismus, 1994; Hirsch, 1994). E filológiai turpissággal alakult ki külföldön, német közvetítéssel, az új magyar nacionalizmus képe, amelyhez a későbbiekben hozzá tapadt az antiszemitizmus, a roma- és a muszlimellenesség, majd a homofóbia bélyege is (K. Lengyel, 2017).

A nemzet német bírálata akkoriban összefonódott egy határok fölötti ideológiai átrende-ződéssel. 1990 körül a kommunista eszmét széles egyetértés és bizakodás közepette felváltotta a liberalizmus, amely a következő években – önmagát mintegy a többi demokratikus párt-ideológia fölé emelve – nemzetközi kihatású hatalomvágyra gerjedt. A *liberális demokrácia* a maga németországi szerepképében a haladó európaiság, a nemzetbíráló világkép zászlóvivője (Becker, 2020; Manow, 2024). Napjainkban a *minél több Európa* német többségi értelmezésben *minél kevesebb nemzetet* jelent, eltérően a magyar kormány felfogásától, amely a nemzetet Európában éppenséggel fölértékeli (Orbán B., 2020). Budapest 2010-től a nemzeti és nemzetállami érdek képviselével vált a német gyökéretből kinőtt, a liberális demokrácia felsőbbrendűség-tudatától hajtott európai közszellem ellenlábásává.

Az előítélettől az ítéletig

A külföldi liberáldemokratizmus Magyarország irányában különös érzékenysége fejeződött ki a 2010. április 11–25-i magyarországi parlamenti választás eredményhirdetése előtt. A német nyelvű sajtótermékek már akkor a megújuló „kultúrharc előszelét” észlelték, a Magyarországon feltámadó „neofasizmus” szellemét ecsetelték (Konrád, 2010), ott, ahol „a zsidóknak is-

mét félniük kell” (Lendvai, 2009). Az ilyen vészjelzések azután kezdtek összesűrűsödni az idegenellenes tekintélyuralom, majd a diktatúra vádjában, hogy Magyarországon a kormányzó balliberális oldal hátrányára megváltoztak a belpolitikai erőviszonyok. Így hamarosan beteljesülni látszott a 2009-ben felröppentett jóslat „Orbánistán” (Dotzauer, 2012) beköszöntéről.

A liberális demokrácia német – és európai szinten – népes tábora 2010-től emelt fokon utasítja el a magyar kormányzat tevékenységét, és ellenzi „a Nyugat és mindenekelőtt Németország messzemenő liberalitása” alapján a magyar „társadalomkép”-et (Kornelius, 2020). Visszatérő olvasat német lapszerkesztők és újságírók körében, hogy a német–magyar és az európai uniós–magyar kapcsolatok megromlásáért kizárólag Orbán Viktort és kormányát terheli a felelősség. Viszont az érdes hangnem feltárt fejlődéstörténetéből (K. Lengyel, 2017) az derül ki, hogy nem a magyar miniszterelnök nyitotta meg a veszekedés sorozatát. Ő lépcsőzetesen nőtt bele abba a vitakészségbe, amelyet német tudósítók, elemzők és politikusok Berlinben, Brüsszelben és Strasbourgban vele szemben már második kormányának beiktatásakor tanúsítottak. Orbán a 2015-ös menekült- és migránsválságban nem a német vagy francia megoldás helyességét firtatta, hanem pusztán azt az igényt fogalmazta meg, hogy Magyarország járhassa a maga útját, amely nem a „multikulturális társadalomba” vezet (Löwenstein, 2015). Azonban kilenc évvel később, az Európai Parlament 2024. október 9-i emlékezetes strasbourgi plenáris ülésén az egész pályán küzdött, mondván, hogy Európát valójában „az európai baloldaltól kell megvédeni” (Nótin, 2024). Ezért – jelentette ki 2024. március 15-i budapesti beszédében –, „el kell foglalni Brüsszelt” (Kiss, 2024). A strasbourgi „pártpolitikai összecsapás” végén, a hallottak s látottak miatti megrökönyödését alig palástolva, ezekkel a szavakkal búcsúzott a filmfelvételen látható üléstől: „Ezt mélyen sajnálom, de nem fogok adós maradni Önöknek, egyikőjüknek sem! Ha megtámadnak bennünket, meg fogom védeni a hazámat.”³

A budapesti kormánytal szemben táplált külföldi ellenszenv elejétől fogva él az elfogult személyeskedés eszközével, sűrűn elhanyagolva vagy mellőzve a tárgyszerű ellenérvelést. Az ítélet főként az „orbánokrácia” (Kroekel, 2011), az „orbánizmus” (Seiser, 2024) politikai rendszerét állítja pellengérré. Németországban a publicisztikai ledorongolásokat a 2010-es évek elejétől két általános tulajdonság jellemzi: minden rossz megszemélyesítése egyetlen férfú, Orbán Viktor személyében, illetve ama rossz kifejeződéseinek hálószerű egybefonása. A leminősítő értékkitételek az antiszemitizmustól a romaellenességen, nacionalizmuson és muszlimellenességen át a homofóbiáig olyan gyakoriak és sűrűek, hogy az összkép még akkor is kedvezőtlen marad, ha egyik-másik vádra éppen nem akad hiteles bizonyíték. Eközben a közönség alig vagy egyáltalán nem értesül Magyarország valódi problémáiról: például egészség- és tanügyéről, a társadalmát nyomasztó lakáskérdésről, kormányzatának ellenzékéről, a belpolitikai életét behálózó csatározások mozgató rúgóiról. A Magyarországról való gondolkodást német nyelvtérületen alakító írott és elektronikus média szellemi válsága nyilvánul meg példászerűen azon cikkekben, amelyeknek szerzői a magyar belpolitikában elégségesnek tartják Orbán Viktor gyűlöletét a politikai alternatíva programalkotásához. A körületekintően elemző zszurnalizmus hanyatlását jelzi egyúttal, hogy a személyes indulat és sértettség vonzereje a magyarországi lakosság körében nem kelt gyanút és nem veti fel a jelenség megfajlásának a szükségességét (Baumann, 2024; Lendvai, 2024).

A párbeszéd- és a vitaképtelenség kultúrája

A mai magyar kormány ellen külföldön, illetve külföldről is folytatott harc téje nem a magyar demokrácia szerkezeti fejlesztése vitákkal és párbeszédekkel, hanem kormányfőjének megbuktatása a magyar választók akarata ellenében is. Orbán Viktor második megválasztása óta ebben a nemzetközi ellenszélben kormányoz (K. Lengyel, 2017: 194–211). A német média ilyen célzatú kampánya újabban a gazdaságpolitikai publicisztikát is magával sodorja (Goffart, 2024; Seiser, 2024). A megbuktatási kísérletsorozat kezdetén a 2010. évi magyar médiatörvény heves külföldi visszhangot váltott ki már akkor, amikor szövege még csak magyarul volt hozzáférhető, de híre belföldről szélesebben bejárta a külföldi szerkesztőségek és pártelnökségek irodáit. A magyar ellenzék és kulturális közege – a korai 1990-es évekhez hasonlóan – ekkor és a következőkben is mélyrehatóan befolyásolta a németországi Magyarország-képet. Ebbe következőképpen bekerültek a magyar politikai kultúrharcot baloldalon jellemző vonások. 2011-ben, 2012-ben és 2015-ben a *Süddeutsche Zeitung* müncheni napilapban több nyelven – és online – megjelent karikatúrák Magyarországot Európa kapuit döngető neandervölgyi ősembernek állították be, olyan államnak, amelynek kormányfőjét arra kell kényszeríteni, hogy leckét vegyen demokráciából, illetve olyan közösségnek, amely nemzeti büszkeségétől holtrészezen elszigeteli önmagát.⁴

A magyarországi demokráciát 2010 óta Németországból érő rendszer- és kultúrkritika általános alaptulajdonsága az elutasítás érzelmese. Ez a „politikai moralizmus” (Lübbe, ²2019) közel öt évtizedes német hagyományvonalán történik úgy, hogy a bírálók a tárgyyszerű érvelés, illetve ellenérvelés helyett kétségbe vonják a kritizált fél erkölcsi feddhetetlenségét, miközben felháborodnak azon, hogy a politikai ellenfél merészkedik másképp gondolkodni és cselekedni (vö. Lübbe, ²2019, 120). Az ilyen tudósítások és beszámolók nyelvhasználati jellegzetessége megfigyelhető a német belpolitikai küzdelmekben is, mégpedig liberáldemokrata oldalon, ahol a XX. század mindkét diktatúrájának nyelvezetéből merítenek fogalmakat, szókapcsolatokat, minősítési képleteket a politikai ellenfelek becsületsértő megkülönböztetésére. A kommunista idők megbélyegzési gyakorlata látszik visszatérni, amikor az önmagukat nemzetinek vallókat fasisztának, nácinak vagy rasszistának nevezik. Magyar vonatkozásban az is előfordul, hogy az egykori német rasszista világnézetből kölcsönzött kifejezések közül a *völkisch* szót a „náci időkre” (Hausner, 2019) emlékeztető magyar kormányzat családpolitikájában rejltő „szaporodási paktum”-ra (Münc, 2019) használják, a „Fidesz mindenek felett” (Jandl, 2011) szalagcímhez illően. Az ilyen és hasonló nyelvi fondorlatok általános célzata a politikai ellenfél erkölcsi lejáratása, amely a középet és a jobbközépet – nem csak magyar vonatkozásban – leértékeli a szabadságot megnyirbáló „szélsőjobb”, „ultrakonzervatív” – a „valódi demokráciák” ellenfelévé (Frey, 2024; Kelnberger, 2024; Schlitz, 2024).

Ebben az átminősítésben évek óta kulcsszerep jut a *populizmus* szónak. Az újabb német közírásban egyrészt az AfD (Alternative für Deutschland) párt belpolitikai megerősödésével, másrészt a *Patrioták Európáért* új európai pártszövetség 2024. júniusi színrelépésével többnyire azonos jelentésűvé vált a *populista* és a *szélsőjobb* fogalom. Hasonló összefonódás folytán hordozzák az újabb magyar nyelv kormányzati és kormányközeli használatában a *liberáldemokrata kormányzás* és az *Európai Uniók birodalmi gondolat* kifejezések ugyanazt a negatív jelentést. De ez

a magyar birodalomellenesség alapvetően védekező jellegű, és Trianon örökségéből merítve sem fajul revizionista nacionalizmussá (vö. Romsics G., 2024: 123). Azonban a német politikai publicisztika a *populizmus* vagy *jobboldali populizmus* kulcsfogalommal támad és kirekeszteni akar: vele a „jobboldali radikális Fidesz” (Goffart, 2024) esetében nem a demokratikus hatalomgyakorlás ideológiáját jelöli, hanem ellenkezőleg, a demokratikus elvek gyakorlati aláásásának a szándékát sejteti vagy állítja. Hiszen, szól a Németországban közkézen forgó értelmezésnek még az árnyaltabb változata is, a populizmus mindenesetre a „szélsőjobbnak dolgozik” (Estis, 2024) – a hazafiság álcájában pedig egyenesen az „EU tönkretételére” törekszik.⁵ Ezért – igazolja önmagát a televízióban és rádióban is (Kreysler – Ecker, 2024) terjedő felfogás –, *populistákkal* nem szabad sem vitatkozni, sem egyezkedni.

E hangerő mögött ismételten a tárgyi érvek hiánya vagy hiányossága tátong. Az egyezkedéses vita jellemzően azért nem jön létre, mert a liberális demokraták felsőbbrendűség-tudatukban egyetlen véleményt hajlandóak demokratikusnak elfogadni, süllyednek így maguk liberalizmusellenességbe. Maradjon egyelőre nyitott kérdés, hogy ez a párbeszéd- és vitaképtelenség kultúrája, amely Magyarországgal szemben az Európai Unió mai csúcsszervezeteiben is észlelhető,⁶ onnan gyűrüzőtt-e be az érintett német tömegtájékoztatóba, avagy fordított irányú hatásról lehet-e szó.

A magyar illiberalizmus réme

A nemzetközi bírálatözönt felduzzasztotta Orbán Viktor 2014. július 26-án Tusnádfürdőn tartott beszéde, amelynek külföldi értékelése Antall József idézett 1990-es és 1992-es kijelentéséhez fogható módon befolyásolja a magyar kormány – és legalább közvetve – a magyar társadalom megítélését. Ebben hangzott el az a gyakorta pontatlanul idézett, és éppen ezért hírhedté vált mondat, miszerint „az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberalis állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, és hozzátárnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz”.⁷ Ez a Székelyföldön meghirdetett magyar „illiberalizmus” nyelvileg, így tartalmilag is eltorzítva vonult be a német politikai közvéleménybe: „antiliberalis világkép” (Löwenstein, 2020) lett a liberalizmusmentes gondolatkörből. E torzításban oroszlánrészt vállaltak a politikai elemzők határon innen s túl, akik siettek a magyar miniszterelnök szájába adni az „illiberalis demokrácia” összetett kifejezést – a magyarok, illetve a magyar származásúak annak ellenére, hogy ismerhették a valójában „illiberalis állam”-ként felvázolt képződmény magyar elnevezését és valódi jelentését (pl. Koenen, 2015). A fogalom úgyszólván kiejtésének pillanatától bevonult a pártpolitikai és világnézeti csatározások harci eszköztárába. Orbán Viktor bírálóinak kapóra jött, hogy a tömegkommunikációs viszonyok közepette alig vagy egyáltalán nem észrevehető részleges átírásával a jó *liberális demokrácia* rossz ellenpólusának elnevezésévé válhatott.

A zsurnalizmus egyik arany szabályának a megsértése Antallnál és Orbánnál két politikai előítélet utólagos igazolását szolgálta: Antallnál a magyar revizionizmusét, Orbánnál a magyar diktatúráét. A régi és az új megbélyegzés egymással kölcsönhatásban érzékelteti a mai Németország és Európai Unió politikájában és társadalmában megfigyelhető Magyaror-

szág-kép horderejét: az elutasítás a nacionalista-antiszemita idegenellenességet és az emberjogi szabadságellenességet egyazon eltévelyedés tartozékainak látta.

Fő- és melléksodor az Európai Unió pártpolitizálásában

A törésvonal a magyar–német viszonylatban és az Európai Unió jelentékeny kapcsolatrendszereiben nem a demokrácia és az antidemokrácia, hanem egyfelől az egyneműségekre törekvő vagy hajló, másfelől a sokféleségével is egységes Európa kívánt jelene és jövőképe között húzódik. Ezen ellentét természetének megértését megkönnyítené, ha megszabadulnánk a politológiai esszé- és szakirodalomban a föderalisták és a szuverenisták közé helytelenül gondolt ellentét körül megfigyelhető fogalomzavartól (vö. Pokol, 2020).⁸ A *föderalisták* ugyanis valójában centralisták, minthogy jogkiterjesztéssel a nemzetállami fennhatóság fölé iparkodnak kerekedni. A *szuverenisták* pedig tulajdonképpen föderalisták, hiszen a nemzetállami illetékeségek megőrzésével az európai hatalommegosztásért szállnak síkra.

Más szavakkal: a Magyarország kitüntetett szerepével folytatott publicisztikai-politikai vita mélyén egyfelől a népszavazás elemével kiegészült, nemzetállami képvisleti demokrácia, másfelől az Európai Unió jelenlegi vezérkarában megkövetelt európai közösségi jog feszül egymásnak. Németországban időnként kiújuló belpolitikai viták felvetik, de aztán el is vetik a szövetségi szintű plebiszcit lehetőségét, amelyet a jogrend csak a tartományokban biztosít. Ez a globalista elitdemokrácia rendszerint szűkíti, pontosabban: a választásokra korlátozza a nép beleszólási jogát. Ez a szellemiség nyilvánult meg újabban a berlini Bundestag szociáldemokrata elnökkasszonyának és a Zöldek színeiben német külügyminiszter-asszonynak azon nyilvános és egybehangzó kijelentésében, hogy az orosz–ukrán háborúban a NATO szerepe és az Oroszország elleni szankciók annak ellenére fenntartandók, hogy a német társadalomban, sőt, a kormányzó koalíció szavazói sorában sokan más véleményen vannak (Baerbock, 2022; Walczak, 2023).⁹ Ez a fajta demokrácia európai szinten csak a Strasbourgban, Brüsszelben vagy Luxemburgban ülésező parlament összetételéről szavaztatja a polgárokat, miközben a legfőbb politikai csúcshatóság, az Európai Bizottság esetében lemond egy ilyen legitímációról, tagjainak kinevezését alkuszterű egyeztetésekre bízva.

A nemzetállamiság és az európai egység malomkövei közé szorult Európai Unió saját központi vezetési igényét éppen ezért annál szónokiasabban vezeti le az *európai értékközösség* állítólagos meglétéből (K. Lengyel, 2017:199). Ez a képlet önmagáról azt sugallja, hogy földrészünk politikai határain belül általános érvényességre tarthat igényt. Ezzel az európai egységesülés 1943 körül indítható történetében mindegyre az 1980-as években hangsúlyossá vált *szubszidiaritás* kereszténydemokrata ihletésű társadalomszervezési alapelve fölé kerekedik, jóllehet az Európai Unióról szóló 1992-es maastrichti szerződés magába foglalja a központi intézményszint és a nemzeti tagállamok közötti munkamegosztás nevezett alapelvét (Driessen, 2024; Schorkopf, 2024). Napjainkban az Unió áramvonalas politikája ennek a kétszintűségnek a felszámolására vagy fellazítására törekszik. Ezért alakította ki az eredetileg pozitív jelentésű *szuverenitás* fogalomból a tagállami önrendelkezés kívánalmát megőrző *szuverenisták* elnevezést, amelybe belefoglalja az európaellenesség vádját is. Vele a nemzeti elkötelezettséget nacionalizmussá silányítja akkor is, amikor az nem támad és nem is rombol, hanem

védekezik, és kedvező esetben építkeznek. Megkísérli hitelteleníteni a nemzetállami irányzatot, amely ragaszkodik saját illetékességeihez, amennyiben azokat – a szubszidiaritás elvének jegyében – maga függetlenül és önállóan képes ellátni.

Az árok az egyrészt idegenellenesként megpecsételt jobboldali, másrészt a magát a befogadó európaiság egyetlen letéteményesének tekintő balliberális demokrácia között halad. Ennek az ellentétpárnak két politikai eszménykép felel meg: a nemzetek Európája és az Európai Egyesült Államok. Az utóbbi hívei az Európai Unió vezető intézményeiben fokozatosan háttérbe szorították a nemzeti, illetve nemzetállami érdekképviselet igényét, és az Uniót a „szerződések őre” eredeti szerepkörből átvezették az ideológiai töltetű pártpolitikai küzdelmek talajára (vö. Liedtke, 2020). Ezzel hallgatólagosan aláássák az Unió 2000 óta hivatalosan használt *Egység a sokféleségben (In varietate concordia)*¹⁰ jelmondatát. Az európai értékek fennkölt hangsúlyozása arra hivatott, hogy elfedje az Unió pártérdekek szerint véghezvitt átpolitizálását.

A központosító és a szövetkező Európa gondolatának politikai párbaja játszódott le akkor, amikor az Európai Bizottság elnökösszonya a 2021-es magyar gyermekvédelmi törvényt „szégyen”-nek (Gutschker – Löwenstein, 2021) nevezte, azt állítva, hogy a homo- és a transzszexualitás valamennyi uniós tagállamban azonos jogi bánásmódot érdemlő európai érték, amelyet azonban Magyarországon lábbal tipornak. A magyar Országgyűlés viszont e témakörben olyan törvényt fogadott el, amelyet az európai közösségi jog, illetve politikai közakarat fölé helyezett, elutasítva e tekintetben is az Európai Unió Bíróságának legfelső joghatóságát. Az ingerült külföldi válaszokat és egyéb visszacsatolásokat azóta legalább annyira fűti a Budapest önrendelkező törvényhozása fölötti felháborodás, mint a melegek, a leszbikusok és a transzneműek jogainak a feltétele. A menekült- és migránsválság mellett az orosz-ukrán háború is ütközteti az összeurópai és a nemzetállami rendezési módot. Szemléletes példa erre az Európai Tanács elnökének nyilatkozata, amely szerint a 2024. második félévi magyar európai tanácselnökség nem arra való, hogy a budapesti kormány „hat hónapon át a világról szóló nemzeti nézeteket terjesszen” (Gutschker, 2024b).

Azzal, hogy a magyar kormány az ország – nemzetközi összehasonlításban – csekély politikai és gazdasági súlyát meghazudtolóan, időnként vakmerőséget súroló elhatározottsággal képviseli nemzetállami érdekeit, ingerli azokat, akik nagy és erős államok nevében lépnek fel, ám időnként ellenzékbe kényszerülnek, és ingatag határozottsággal meg a kockázatok kerülésével megkérdőjelezzik saját jelentékenységüket. Az Európai Bizottság soraiban ráadásul nem rendelkeznek demokratikus felhatalmazással.

Magyarország-szidás mint propagandaművelet

A különködéssel vádolt mai magyar kormány külföldi bírálatának egyik eszköze az olvasók, nézők s hallgatók megtévesztése teljesen vagy részben hamis hírek terjesztése révén. Ezzel a politika és a sajtó hol külön-külön, hol egymást ösztökélve, máskor pusztá kényelemből felel meg az évek során kialakult Magyarország-szidás szokásának. Az idevágó szócsaták egyik furfangos aranyszabálya, hogy cáfold azt, ami nincs, hiszen nem állították.

Az Európai Unió nem bízta meg, tehát nem az ő nevében tárgyalt, bizonygatták 2024 nyarán az Orbán Viktor kijevi, moszkvai és pekingi látogatására felhördült uniós tényezők

szakértői holdudvarukkal együtt (Löwenstein, 2024). Azt, hogy a magyar miniszterelnök sem nyilatkozott másképp, a német nyelvű sajtóban csak kevesen voltak hajlandók észrevenni s bátrak leírni (pl. Steinvorth, 2024). Annál több hírműsor és vezércikk vezette félre a német közéletet eddig úgy is, hogy olyasmit közölt vagy sugallt a mai orosz–ukrán válság eredetével kapcsolatos hivatalos magyar álláspontról, amit ez nem foglal magába, hiszen a budapesti kormány az ellenkezőjét vallja: azt, hogy az orosz–ukrán háborút az orosz vezetés robbantotta ki (Kuli, 2024; Mázsár, 2022). Mégis, a német közszolgálati televízió és az ország napilapjai Budapestet Moszkva barátjának, sőt, titkos szövetségésének hírébe hozták, és – durvább megfogalmazásban – a NATO „biztonsági kockázatának” minősítették (Hahne, 2024; Freitag, 2024). Ehhez elhomályosították vagy egyenesen elhallgatták (pl. Goffart, 2024; Gutschker, 2024b; Kamp – Baumann, 2024; Tagesschau, 2024a; Tagesschau, 2024b) az orbáni „béke-misszió”¹¹ első, kijevei állomását. Ugyanakkor felnagyították a moszkvai és a pekingi találkozót; az Orbán által javasolt fegyverszünetet, a látogatássorozat fő célját tényszerűen kiemelő tudósító is leértékelte a diplomáciai kezdeményezést a Fidesz-KDNP-kormány belpolitikai problémáiról való elterelés műveletévé (Löwenstein, 2024a; Löwenstein, 2024b). Vannak Budapesten is, akik hitelesnek gondolják azt a híresztelést, amely szerint Orbán Viktor látogatásaival behódolt Moszkvának és Pekingnek. Ezzel értelemyszerűen követik a zöldpárti német alkancellár és gazdasági megéghajlatvédelmi miniszter értékelését, aki két héttel azelőtt egy gazdasági küldöttség kíséretében szintén tárgyalt Kínában, és egy tévéinterjúban a maga távol-keleti látogatását helyesnek vélte, ellentétben az Orbánéval, aki politikájával „igen gyakran nem az Európai Unió alap gondolatát képviseli, tehát nem a liberalitást befelé és az európai öntudatot kifelé, hanem néha túl szoros kapcsolatot keres a véleményem szerint rossz politikai vezetőkkel” (Habeck, 2024). Akik – lepődünk meg – átvedlenek jó politikusokká, mihely az európai uniós fősodor szószólóival találkoznak?

A nemzetközi közélet befolyásolásának, egyszersmind a központosító fő- és föderalista mellékáramlat megmérettetésének újabb dokumentuma az Európai Parlament berkeiben 2024. július 15-én kelt levél. Ebben hatvanhárom képviselő tagja arra kéri az Európai Bizottság, az Európai Tanács és az Európai Parlament elnökeit, hogy függesszék fel Magyarország szavazati jogát az Európai Tanácsban, mégpedig azzal az indoklással, hogy Orbán Viktor oroszországi és kínai látogatása során „minden áron”, nem pedig „Ukrajna feltételei” szerint javasolt fegyverszünetet. Az aláírók is elhallgatták a kijevei látogatás tényét, és „közös uniós álláspontok”-at emlegettek, amelyeket a magyar kormányfő megsértett volna.¹² Ebben a német médiában meghonosodott olvasatban a *központ* akarata az *egész* akarataként: általános érvényűként jelenik meg.

A kiegyensúlyozott tárgyilagosságra törekvő kivételek egyike, a Focus Online vezető tudósítója 2024 júliusában ebben a tárgyi vonzatban rátappintott két fő szempontra, a magyar kormányfő „béke-misszió”-járól megjegyezve, hogy Orbán Viktor egy olyan országot képvisel, amely ugyan kicsi, de egyben nyugat-európai, és ezt ötödik hivatali időszakában teszi, olyan politikusként, akit Oroszországban is meghallgatnak. Ez a képesség már csak azért is nemzetközi figyelemre méltó, mivel a magyar miniszterelnök már az orosz–ukrán háború kirobbanásakor bejelentette közvetítési szándékát, és most igenis a helyes sorrendben kereste fel a nagy keleti térség három fővárosát (Reitz, 2024). Az a kevés hasonlóképpen hozzászóló

német publicista helyesen érez rá a mai magyarországi politikai rendszer egyik sajátosságára: arra, hogy működtetői minden ideológiai jelképszerűség ellenére igyekeznek gyakorlatiasan alkalmazkodni a valóság követelményeihez. A budapesti kormány nemzetközi vitáit éppen az a körülmény is gerjeszti, hogy az uniós többség a realpolitikát viszont az ideológiai közelítés alá rendeli.

Ebbe az eljárásba beférkőznek történelmi párhuzamok is. Ez történt, amikor az Európai Bizottság elnökszónya Orbán Viktor „békemisszió”-ját Neville Chamberlain angol miniszterelnök Csehszlovákia felosztását eredményező 1938-as megbékítési (*appeasement*) külpolitikájával hozta összefüggésbe (von der Leyen, 2024).¹³ Tartalmilag összecseng az utalás Ukrajna feldarabolásának állítólagos tervére, amely nagymagyar revizionista igényt elégítene ki. A Frankfurter Allgemeine Zeitung szerzőpárosa 2024 tavaszán felrótta az orosz vezetésnek, hogy hamis tények terjesztésével saját hódító politikáját igyekszik igazolni a nemzetközi közvélemény előtt. Ezzel szemben ugyan „történelmi korrektségre” intett, de maga kétszeresen félretájékoztatót: Budapest oroszbarát cinkosságát feltételezte, amelyen – hiányos történelmi ismeretek birtokában – azért méltatlankodott, mivel az Ungvár körüli területek csak Csehszlovákia 1938-as felosztása nyomán kerültek volna Magyarországhoz (Schmidt – Vesper, 2024).

A publicisztika és a tudományosság köntösébe öltöző politikai esszé a mai német nyelvterületen karöltve szokta a magyar kormányt az orosz politika kiszolgálójának beállítani (Lendvai, 2024b). „Orbán Brüsszelben immár úgy viselkedik, mint egy orosz ügynök”, vélte 2024 májusában az egyik legjelentősebb német napilap hírmagyarázója (Busse, 2024a). Az „elhajló” magyar miniszterelnök, írta ugyanó néhány héttel később, belülről bomlasztja az Európai Unió Oroszország- és Ukrajna-politikájának az egységét (Busse, 2024b). Orbán Viktor az orosz–ukrán háború kirobbanásáért nem Moszkvát, hanem Brüsszelt teszi felelőssé, állította a Regensburgban osztrák–német történészként „Magyarország-szakértő”.¹⁴ Hasonló csúcsra járatta szakvéleményét a térséggel évtizedek óta foglalkozó amerikai–lengyel publicista, aki nemzetközi hírnevének és a 2024 októberében elnyert Német Könyvkereskedelem frankfurti *Békédíjának* [!] (Friedenspreis des Deutschen Buchhandels) tekintélyével buzdít a német médiában az orosz–ukrán fegyveres összetűzés folytatására, háborús célként az oroszországi rendszerváltást, vagyis Oroszország legyőzését jelölve meg (Applebaum, 2024a). Ez nem kivételes eset. Az ukrán területek visszafoglalásáért, tehát lényegében ugyanazon végeredményért cikkezik a müncheni Kelet-Európa-tanulmányok egyetemi katedrája mögül kül- és katonapolitikai tanácsadóvá előlépő történész is. Az ukrán–orosz térség kutatója szakmai megalapozottságát egyoldalúan értékesíti, amikor a német „jelzőlámpa”-kormányt a tárgyalásos opciót is mérlegelő óvatosság feladásának és az ukrán hadviselő fél Berlinből való fegyveres támogatásának szükségességére figyelmezteti (Schulze Wessel, 2023; Schulze Wessel, 2024a; Schulze Wessel, 2024b).

A németországi *ukránpártiság* és Orbán-ellenesség kölcsönösen éltetik egymást. A könyves szakma idei frankfurti díjazottja – autokrata politikusok leleplezésére szakosodván (Applebaum, 2024b) – a következő szavakkal jellemezte Magyarország miniszterelnökét a német média áradozó méltatásai (Bahners, 2024; Encke, 2024; Platthaus, 2024) közepette: „Orbán nem tekinti magát az európai közösség részének. Nem tekinti magát az Európai Unió vagy a NATO teljes jogú, működőképes tagjának. Nyíltan Oroszország oldalán áll. Egy olyan orszá-

gén, amely nemcsak megszállni és elpusztítani akarja Ukrajnát, hanem politikai propaganda-kampányokkal nyíltan is szabotálja egész Európát.” És mivel e szakértői csoport előszeregettel alkalmazza az egészségpályás hitelrombolás módszerét, a szerző a magyar kormány belpolitikájáról a következő mondatba sűrített lesújtó véleményét osztotta meg a második közszolgálati adó ilyen értékelésekhez hozzászólt német közönségével: „Orbán többször is megváltoztatta az alkotmányt, hogy növelje győzelmi esélyeit.” (Applebaum, 2024c).

Magyar önvizsgálat a nemzet és a liberalizmus párharcában

Az a nézet, hogy a liberális és a nemzeti érdekek ellentmondanak egymásnak, a két világgépet mindkét oldalon úgy versenyezteti egymással, hogy csak az egyiket hajlandó győztesnek elismerni. Ez egy intellektuálisan áldatlan állapot, amelynek meghaladása politikai teendő is. Ha megszabadulunk az egyik vagy a másik kizárólagossági igény kísértésétől, akkor hozzáfoghatunk a nemzet és a liberalizmus kölcsönös kibékítéséhez, ahhoz, hogy legalább nyílt és őszinte beszélőviszony létesüljön közöttük.

Ennek egyik feltétele a magyar önvizsgálat. Derüljön már ki végre: a magyar „illiberalizmus”-ról félreértésből vagy félremagyarázásból állítják azt, hogy a szabadságjogokat demokráciaellenesen korlátozza vagy akár diktatórikusan fel is számolja. Csattanósan helyes toldás ebben az összefüggésben, hogy a magyar „illiberalizmus” éppenséggel őliberális módon ragaszkodik a szabad akarat jogosultságához az európai uniós tagországok vitáiban. Csakis ez az önkéntesség nemesíti a liberalizmust a szabadság, a szuverenitás és az egyenrangúság eszméjévé, azon erővé, amelyre a pluralista, nem pusztán demokratikus jogállamban a pártok fölött szükség van.

E fogalomtisztázással párhuzamos – vagy arra következő – nehéz feladat megvizsgálni, hogy az „illiberalizmus” egyáltalán lefedi-e a magyar államrendszer teljes és valóságos tartalmát? Az elmúlt évtizedben a szociális kereszténydemokrácia felé próbált tángulni ez a szerte Európában heves nemtetszést kiváltó fogalmiság, mindenestre megtartva és időnként kidomborítva legfőbb igazodási értékét, a jog uralmát, amely korlátok közé szorítja a kormányzati munkát is. Ebből a szemszögből akár törölhető az „illiberalizmus” a magyar politikai szókészletből – már csak azért is, mert végső soron arra sem alkalmas, hogy meghatározza a magyar állam és társadalom jellegét.

Viszont az *Egység a sokféleségben* európai uniós alapelvekre az eddigieknél többször és nagyobb nyomatékkal kellene hivatkozni, ha akadozik a politikai társkeresés. E jelmondat két eleme egyformán fontos, amint ezt megerősíti az Európai Unió viszonyulása az orosz–ukrán háborúhoz. Máskülönbén miért törne lándzsát Brüsszel a balti és lengyel szövetségeseivel együtt az ukrán állam „szuverenitása” mellett? (Linnta – Vanaga – Puodžiunas – Tombiński, 2024). Ha az európapolitikai többség felszámolná a nemzetállami illetékességet, akkor miért közölné a német közszolgálati televízió második adásának esti hírműsora 2024. június 16-án, hogy Ukrajna nem mondhat le NATO-tagságának követeléséről, mivel alkotmánya előírja ezt a tagságot? Tárgyszerű egyezkedések feltételei körvonalazódnak legújabbban a menekült- és migránsválságban, amelyben a német kormány álláspontja messzemenően, bár ki nem mon-

dottan azonos a magyaréval, Németországban pedig jóformán társadalmi közhelyeslés övezi a magyar gyakorlatot (Foroutan 2024).

E témakörben is érdemes futó pillantást vetni a problémakezelés történetiségére, amelyben nyomon követhető a magyar kormányzat szilárdsága, szemben a német politika ingatagságával és ellentmondásosságával. A 2015. szeptemberében kialakult menekült- és migránsválságban az állam- és kormányfők 2016. szeptemberi bécsi csúcstalálkozóján kínálozott esély széles körű egyetértésre az Európai Unió külső határvédelmének, az illegális bevándorlás megfékezésének és a „rugalmas”, az egyes országok egyéni feltételeit tiszteletben tartó „szolidaritás” értelmében (Kahlweit 2016). Ez a nézeteltéréseket áthidaló megoldásrend az Orbán-kormány menekült- és migránsügyi politikáját igazoló 2016. október 2-i magyarországi népszavazást követően, az Európai Unió fokozódó pártpolitizálódása folytán lekerült a napirendről, miközben a pártok nemzetközi versengésében megroggyult az egyfelől baloldali-ként befogadó liberáldemokrácia, másfelől a *jobboldali populizmus* bezárkózó nacionalizmusának a kettőssége. Az ideológiai kettős mérce alkalmazását az sem akadályozta meg, hogy magában a tárgyban aztán tartalmilag közeledtek egymáshoz az álláspontok. Németországban ma már nemcsak a társadalom, hanem a baloldali kormánykoalíció többsége is azon intézkedések bevezetését fontolgatja, vagy már követeli, amelyek alkalmazásáért Magyarországot az európai politikai fősodor elítéli, és az Európai Unió Bírósága megbünteti (Foroutan 2024; Vosgerau, 2024).

A németországi eszmeiségből táplálkozó európai fősodor kirívó példáját nyújtja az őszintén érdekezéreltségnek. A magyar kormányt 2019 kora nyara óta ádázul támadó bajor európai parlamenti képviselő, az Európai Néppárt elnöke és frakcióvezetője 2024. tavaszi és nyári nyilatkozataiban a törvényellenes bevándorlás megállítására szólított fel (Weber, 2024a), és az Európai Unió külső határainál „zárt telepek” megépítését irányozta elő, „ahol az oda érkezőket bekerítve helyezik el” (Weber, 2024b). Magyarország 2020 májusában ilyen tranzit-tábor számolt fel a magyar–szerb határnál az Európai Unió Bíróságának ítéletét végrehajtva (mfh/AFP 2020). Miniszterelnökét a bajor európai honatya mégis a jogállam ellenségeként emlegeti (Weber, 2024b). Eközben a hangzatos német „Willkommenskultur” európai hullámhosszán egy óvatlan pillanatban fölfedi e „befogadó-kultúra” mélyebb indítékát, azt, hogy Európának olyan „bevándorlás”-ra van szüksége, amely „nekünk hasznos”, következésképpen alkalmas – a Németországban különösen súlyos – munkaerőhiány pótlására (Weber, 2024a). A mai német migráció- és menekültügyi politika ugyanis az 1950-es évek Nyugat-Németországában szintúgy a munkaerőpiac megerősítésének az érdekében beindult vendégmunkás-program hagyományvonalán annak alapcélját kívánja megvalósítani: külföldiek hozzájárulását a belföldiek jólétéhez (Foroutan, 2024; Schildt, 2007).

Ha Orbán Viktor nem tart igényt arra, hogy megnevezzék őt a kilenc év késéssel előterjesztett német menekült- és migránsügyi viták meg reformok egyik fő ötletadójaként, akkor a német–magyar viszonyban a kétoldalú enyhülés új módozatai kínálkozhatnak. Legújabbban az orosz–ukrán háború vonzatában is mutatkozik a német politika különböző szintjein egyfajta hasonulás a fegyverszünet, az orbáni „békemisszió” fő ajánlásához, egyelőre a magyar ajánlattevő nevének említése nélkül (vö. Landeszentrale, 2024). Gender-ügyben azonban politikai szinten jelenleg nem látszik kialakíthatónak a német–magyar közös nevező. A német

társadalom e tekintetben ugyan rugalmasabb, mint szövetségi és némely tartományi kormánya, hagyománytisztelete azonban kevésbé befolyásolja a közbeszédet.

Az ősliberális érték nyomában

Azok, akik a mai magyar kormánynak hányják fel a nyugati világhoz fűződő kapcsolatok megromlását, Budapest felelősségét ébresztgetik a viták lecsillapításáért. A kinyújtott magyar kéz felhívását azonban ajánlatos ennél szélesebb értelmezési keretbe helyezni: derüljön fény arra is, hogy a túlooldal miképp járulhatna hozzá az új közeledéshez. Ha pedig a magyar külpolitikát a nyugati világhoz való szorosabb igazodásra ösztönözzük, akkor legalább két járulékos kérdésre kell felelnünk: pontosan milyenek azok a viszonyok, amelyekhez az eddigieknél nagyobb s szervezesebb idomulást ajánlunk, és bevezetnénk-e azokat a nyugati viszonyokat Magyarországon és a magyarok által is lakott kelet-közép-európai térségekben?

A keleti viszonyok átültetése viszont vitán felül áll. Ha mégsem, akkor álvita tárgya, amely elterelheti a figyelmet arról, hogy Magyarország a Nyugathoz tartozik – és lakosságának vélhetően döntő többségével a Nyugat részének vallja is magát. Ennek az önképnek egyik alkotóeleme, hogy kormánya higgadtan méri fel az ország nemzetközi súlyát, és ezért nem mond le arról, hogy lehetőleg gyümölcsöző kapcsolatokat ápoljon a Kelettel is. Ha a nagy államoktól nem vesszük zokon a keleti irányú kapcsolatépítést – például a német alkancellár említett 2024 nyári kínai látogatását –, akkor miért neheztelnék emiatt egy kis államra?

A magyar külpolitika *méretarányosságának* a követelménye higgadtnak látszó felvetésként fogalmazódott meg 2024 nyárutóján a budapesti *Országút* „Gondolkozzunk együtt a nagystratégiaiáról” című ankétján (Bába, 2024). Csakhogy időnként és értelemszerűen utal rá a német sajtó is, megjegyezve, hogy „az már valami”, hogy Orbán Viktor a „Kárpát-medencében tízmillió lakosú ország vezetőjeként” 2024 nyarán végiglátogatta a nagy keleti térség fővárosait (Löwenstein, 2024b). Sőt, lepődött meg hasonló modorban egy másik tudósító, azután fogadta őt az amerikai republikánus elnökjelölt Donald Trump is Mar-a-Lagoban a „Peace Mission 5.0” során, amely találkozót a miniszterelnök vélhetően „sietségében” hibásan számozta (Gutschker, 2024c). Újabban előfordult ugyan, hogy nem a gúnyorosság, hanem a figyelmeztetés hangját ütötte meg a „Viktor Donald” (von Altenbockum, 2024) jelenségen élcelődő német újságíró. Általában azonban csodálkozva vagy inkább neheztelően veszi tudomásul a német nyelvű publicisztika a „kicsi állam Magyarország” (Motyl, 2024) megnyilvánulásait a világpolitikában, egy olyan államét, amely nemcsak kicsi, hanem ráadásul „rosszul viselkedik” (Wetzel, 2024). Végezzük el az ellenpróbát: azáltal, hogy a németországi sajtó nem gerjesztett botrányt az ENSZ főtitkárának 2024. októberi oroszországi látogatása köré (vö. Vesper, 2024), megvilágosodhatott, hogy éppen egy nagy tényező cselekedte azt, amiért Orbán Viktort három hónappal korábban szidalmazták.

A kicsi és a nagy államok viszonyában rendszerint a nagyok, vagyis a gazdaságilag és katonailag erős szereplők határozzák meg az útirányt. Magyarország éppen azzal is *viselkedik rosszul*, hogy nem elégszik meg szűk mozgásterével. A vele szemben másfél évtizede tartós nyugati elutasítás mélyebb lélektani oka abban rejlik, hogy kormánya nem – vagy nem mindig – tartja be ama méretarányosság közkeletű, de íratlan szabályát. Orbán Viktor különle-

ges önértetére vall, hogy a nemzetközi porondon egyszerre valóságisztelő és eszményeket követő: elfogadja a nagyok nagyságát, akiktől ugyanakkor elvárja vagy reméli, hogy fontos kérdésekben közeledjenek is a kicsi Magyarországhoz, sőt, akár a kicsi Magyarországgal azonos véleményt valljanak. Így a mai „magyar út” gondolatkörében egybevegyül a realista és az idealista szemléletmód.¹⁵

Végére is: létezik-e szempont, amely igazolná a lemondást arról, ami a kicsinek is kijár? Erre a kicsinek mindenestre rá is kell szolgálnia: a politikai-erkölcsi tisztaság vélelmére eltérő vagy ellentétes álláspontok esetén is. Éppen ezért kell kibányászni egy rejtőző kincset: az egyenrangúság európai értékét. Eszmei szinten nem elég, ha a felek demokraták – pluralistáknak is kell lenniük, hogy elfogadják a kicsik szabad akaratát és jogát az egyenrangúságra. Ez a pluralizmus ősliberális érték. Vele az egyenrangúság kihívás mindkét fél számára: a kicsinek azért, mert újra meg újra szemmagasságra kell emelkednie. A nagynak pedig azért, mert szemmagasságban nem a méret, hanem a józanság és az értelem szavatolja az erőt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Altenbockum von, Jasper (2024): Viktor Donald. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, december 3.
- Antall József (1992): Antall József miniszterelnök beszéde a III. Magyar Orvostudományi Találkozó megnyitóján 1992. augusztus 16. In: *A Magyarok III. Világkongresszusának és az MVSZ küldöttközgyűlésének dokumentumai*. Budapest, 1992. augusztus 18–21. Magyarok Világszövetsége, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Határontúli Magyarok Hivatala, Budapest, 39–45.
- Applebaum, Anne (2024a): Patrick Bahners: Lernt aus eurem Fall! Anne Applebaums Appell an Deutschland. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 21.
- Applebaum, A. (2024b): *Die Achse der Autokraten. Korruption, Kontrolle, Propaganda*. Wie Diktatoren sich gegenseitig an der Macht halten. Aus dem Englischen von Jürgen Neubauer. Siedler, München.
- Applebaum, A. (2024c): Lara Wiedeking: Pulitzerpreisträgerin Applebaum: Darum geht es Autokraten wie Orban. In: *zdfheute*, október 10. <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/ausland/interview-anne-applebaum-autokraten-100.html> (2024. december 6.).
- Bába Iván (2024): Méretarányos külpolitika. In: *Országút*, szeptember 18. <https://orszagut.com/kozelet/europai-unio-nato-ukrajna-lengyelorszag-meretaranyos-kulpolitika-6770> (2024. december 5.).
- Baerbock, Annalena (2022): Außenministerin in Prag. Regierung stehe an Seite der Ukraine, „egal, was meine deutschen Wähler denken“, sagt Baerbock. In: *Welt*, szeptember 1. <https://www.welt.de/politik/ausland/article240801361/Baerbock-Regierung-steht-an-der-Seite-der-Ukraine-egal-was-meine-deutschen-Waehler-denken.html> (2024. október 4.).
- Bahners, Patrick (2024): Das Geheimnis ihrer Millionen. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 12.
- Baumann, Meret (2024): Ungarn: Wie Péter Magyar vom Günstling zum gefährlichsten Gegner Orbans wurde. In: *Neue Zürcher Zeitung*, május 31.
- Becker, Rainald (2020): K. Lengyel Zsolt: Nemzeti (sőt metafizikai) többletbiztosítékok. Beszélgetés Rainald Becker bajor történészrel az európai egységesülésről. In: *Országút* 1. évf., 4. sz., 6–9.
- Busse, Nicolas (2024a): Ohne Ungarn. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, május 28.
- Busse, Nicolas (2024b): Orbáns Einfluss. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 6.
- Debreczeni József (1998): *A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltás*. Osiris, Budapest.
- Dotzauer, Gregor (2012): Die Zeitschrift „Osteuropa“ über die Lage in Ungarn: Tristesse in Orbánistan. In: *Tagesspiegel*, március 4. <http://www.tagesspiegel.de/kultur/die-zeitschrift-osteuropa-ueber-die-lage-in-ungarn-tristesse-in-orbnistan/6283382.html> (2024. október 4.).
- Driessen, Christoph (2024): *Griff nach den Sternen*. Die Geschichte der Europäischen Union. Pustet, Regensburg.

- Encke, Julia (2024): Die Globalisierung der Propaganda. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 13.
- Estis, Alexander (2024): Zuarbeiter der Rechtsextremen. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 16.
- Faschismus (1994): Faschismus. Die alten Dämonen tanzen. In: *Der Spiegel*, január 2. <https://www.spiegel.de/politik/die-alten-daemonen-tanzen-a-06bffd21ae22be4717d87> (2024. október 4.)
- Foroutan, Naika (2024): Postmigrantische Gesellschaft in der Krise. Zwischen Migrationsabwehr und Migrationsbedarf. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, november 1. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/flucht-und-migration-2024/555933/postmigrantische-gesellschaft-in-der-krise/> (2024. november 9.).
- Freitag, Uwe (2024): Orbán ist ein Sicherheitsrisiko für die Nato. In: *Bild*, július 6. <https://www.bild.de/politik/ausland-und-internationales/putin-besuch-schreckt-experten-auf-orban-ist-ein-sicherheitsrisiko-fuer-die-nato-668921f6d21ae22be4717d87> (2024. december 8.).
- Frey, Bruno S. (2024): Echte Demokratien sind erfolgreicher als populistische Führungen. In: *Neue Zürcher Zeitung*, május 2. <https://www.nzz.ch/meinung/echte-demokratien-sind-erfolgreicher-als-populistische-fuehrungen-ld.1827385> (2024. november 9.).
- Goffart, Daniel (2024): Orbán-Besuch: Die Strategie des Störenfrieds. In: *Wirtschaftswoche*, július 8. <https://www.wiwo.de/politik/ausland/orban-besuch-die-strategie-des-stoerenfrieds/29886082.html> (2024. november 10.).
- Gutschker, Thomas (2024a): Schlagabtausch mit Ungarn. EU-Staaten verärgert wegen Dauerblockade von Waffenhilfe für Kiew. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, május 28.
- G.[utschker], T.[homas] (2024b): Scharfe Kritik an Orbán. Ratspräsident Michel verurteilt Reisen. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 12.
- Gutschker, Thomas, Washington (2024c): Mission für Frieden 5.0. Orbán und Trump tun sich zusammen. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 13.
- Gutschker, Thomas – Löwenstein, Stephan (2021): Genug von Ungarns Provokationen. Von der Leyen bezeichnet das neue LGBTQI-Gesetz als „Schande“. Immer mehr EU-Staaten wenden sich gegen das Verhalten von Budapest. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, júnus 24.
- Habeck, Robert (2024): Habeck zum Orbán-Besuch in Peking: „Er spricht nicht für Europa“. In: *DTS Nachrichtenagentur*, július 8. <https://regionalheute.de/habeck-zum-orb%C3%A1n-besuch-in-pekinger-spricht-nicht-fuer-europa-1720430163/> (2024. október 4.).
- Hahne, Silke (2024): Kommentar: Friedenstaube Orbán: Unterwegs im Interesse des Kreml. In: *Deutschlandfunk*, július 8. <https://www.deutschlandfunk.de/kommentar-viktor-orban-frieden-fuer-russland-100.html> (2024. december 8.).
- Hausner, Karl Heinz (2019): Orbáns Familienpolitik erinnert an die NS-Zeit. In: *Welt*, május 22. <https://www.welt.de/debatte/kommentare/article193933017/Ungarn-Orbans-Familienpolitik-erinnert-an-die-NS-Zeit.html> (2024. október 4.).
- Hirsch, Helga (1994): Wende aus Verdrub. In: *Die Zeit*, május 6.
- Jandl, Paul (2011): Fidesz über alles. Ideologie per Gesetz, Faschismus im Alltag: Wie die neue Verfassung Ungarns die Demokratie gefährdet – Einblicke aus einem Land des rasenden Stillstands. In: *Welt N24*, április 26. https://www.welt.de/print/die_welt/kultur/article13265110/Fidesz-ueber-alles.html (2024. október 4.).
- K. Lengyel Zsolt (2017): Das Ungarn-Bild der deutschen Medien. Entwicklungslinien nach 1990 und thematische Schwerpunkte von 2010 bis 2016. In: *Ungarn, Deutschland, Europa. Einblicke in ein schwieriges Verhältnis*. Herausgegeben von Zsolt K. Lengyel, Ralf Thomas Göllner, Wolfgang Aschauer. Pustet, Regensburg, 141–212.
- K. Lengyel Zsolt (2023): A rendszerváltó Magyarország képe a németországi politikai közvéleményben, 1993–1994. In: *Helmut Kohl és Közép-Európa*. Szerkesztette Nagymihály Zoltán, Strausz Péter. Retörki, Budapest 2023, 149–217.
- Kahlweit, Cathrin (2016): Definitionen von Solidarität. Auf dem Flüchtlingsgipfel von elf Ländern in Wien prallen strikte Abwehrpositionen wie die von Ungarn auf großzügigere Aufnahmekonzepte. Beim Setzen von Grenzen ist man sich jedenfalls näher gekommen. In: *Süddeutsche Zeitung*, szeptember 26.
- Kamp, Mathias, Peking – Baumann, Meret, Wien (2024): Viktor Orbáns „Friedensmission“ geht weiter. Was will er wirklich von Xi Jinping? In: *Neue Zürcher Zeitung*, július 8.
- Kelnberger, Josef (2024): Glücklich in der Opferrolle. Die Stadt Brüssel beschert dem ungarischen Premierminister und seinen ultrarechten Freunden vor dem EU-Gipfel einen gigantischen Erfolg. In: *Süddeutsche Zeitung*, április 18.

- Kiss Gábor (2024): Orbán Viktor: El kell foglaljunk Brüsszelt. In: *Euronews*, március 15. <https://hu.euronews.com/2024/03/15/orban-viktor-europa-nepei-brusszeltol-feltik-a-szabdsagukat> (2024. november 8.).
- Koenen, Krisztina (2015): Orbánismus in Ungarn. Ursprünge und Elemente der „illiberalen Demokratie“. In: *Ost-europa* 65. évf., 11–12. sz., 33–44.
- Konrád, György (2010): Wie kann in Ungarn der Geist des Neofaschismus gezähmt werden? Die Launen des Bumerangs. In: *Neue Zürcher Zeitung*, április 16.
- Kreysler, Peter – Eckert, Svea (2024): Propaganda-Angriff auf die EU. Wie Orbán seine Ideologie verbreitet. In: *Zweites Deutsches Fernsehen (ZDF)*, május 29. <https://www.zdf.de/dokumentation/die-spur/die-spur---propaganda-angriff-auf-die-eu-100.html> (2024. november 10.).
- Kroekel, Ulrich (2011): Orbánokratie. Der ungarische Ministerpräsident installiert ein autoritäres Regime. Das ist für Europa unerträglich. In: *Mittelbayerische Zeitung*, január 20.
- Kuli Orsolya (2024): Közleményt adott ki a két éve zajló ukrán háborúról a magyar kormány. In: *Index*, február 23. <https://index.hu/belfold/2024/02/23/haboru-orosz-ukran-konfliktus-magyar-kormany/> (2024. december 8.).
- Landeszentrale (2024): Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg: *Dossier: Ukraine-Krieg aktuell – Russland-Ukraine-Konflikt erklärt. News – Chronik – Hintergründe – Analysen*. <https://www.lpb-bw.de/ukrainekonflikt> (2024. december 8.).
- Lendvai, Paul (2009): In Ungarn müssen sich Juden wieder fürchten. In: *Welt Online*, november 17. <https://www.welt.de/kultur/article5240553/In-Ungarn-muessen-sich-Juden-wieder-fuerchten.html> (2024. október 4.).
- Lendvai, Paul (2024a): Vor einer Zeitenwende in Ungarn. In: *Der Standard*, december 2.
- Lendvai, Paul (2024b): *Über die Heuchelei. Täuschungen und Selbsttäuschungen in der Politik*. Zsolnay, Wien.
- Leyen von der, Ursula (2024): Kommissionspräsidentin von der Leyen zum Besuch von Premierminister Orbán in Moskau: Appeasement wird Putin nicht aufhalten. In: *Europäische Kommission*. Vertretung in Deutschland, július 5. https://germany.representation.ec.europa.eu/news/kommissionsprasidentin-von-der-leyen-zum-besuch-von-premierminister-orban-moskau-appeasement-wird-2024-07-05_de (2024. október 4.).
- Liedtke, Enrico (2020): Europäische Integration. Watchdog mit Eigeninteresse. In: *Internationale Politik und Gesellschaft*, augusztus 10. <https://www.ipg-journal.de/rubriken/europaeische-integration/artikel/watchdog-mit-eigeninteresse-4565/> (2024. december 8.).
- Linntam, Marika – Vanaga, Alda – Puodžiūnas, Giedrius – Tombiński, Jan (2024): In der Ukraine steht Europa auf dem Spiel. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 15.
- Löwenstein, Stephan (2015): „Wir wollen keine multikulturelle Gesellschaft“. Im Gespräch: Ungarns Ministerpräsident Viktor Orbán über das Verhältnis zu Russland, Korruption im eigenen Land und den Umgang mit Flüchtlingen. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, február 5.
- Löwenstein, Stephan (2020): Orbáns antiliberales Weltbild. Ungarns Regierungschef propagiert den „konservativen Aufstand“. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 12.
- Löwenstein, Stephan, Wien (2024a): Orbáns Rat a Selenszkyj in Kiew. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 3.
- Löwenstein, Stephan (2024b): Orbáns Zwecke. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 11.
- Löwenstein, Stephan [é. m.], (2024): löw./T. G./frs./ropu: Orbán trifft Putin – und betont den Wert von Frieden in Europa. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 6.
- Löwenstein, Stephan – Gutschker, Thomas (2024): Kritik an Orbáns Besuch in Moskau. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, július 6.
- Lübbe, Hermann (2019): *Politischer Moralismus*. Der Triumph der Gesinnung über die Urteilskraft [1984]. Berlin.
- Magyarország Kormánya (2024): *Miniszterelnöki Kabinetiroda*. 2014. július 28. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik> (2024. október 4.).
- Manow, Philip (2024): *Unter Beobachtung. Die Bestimmung der liberalen Demokratie und ihrer Freunde*. Suhrkamp, Berlin.
- Mázsár Tamás (2022): A magyar kormány nem ismeri el az orosz annexiót. In: *24hu*, szeptember 29. <https://24.hu/kulfold/2022/09/29/orosz-ukran-haboru-oroszorszag-ukrajna-elo-hirfolyam-12/> (2024. december 8.).

- mfh/AFP (2020): Nach EuGH-Urteil. Ungarn schließt Transitzone für Asylbewerber. In: *Der Spiegel*, 2020. május 21. <https://www.spiegel.de/ausland/ungarn-schliesst-transitzzone-fuer-asylbewerber-a-c3a32664-ea25-4a9f-9dc5-67d7ef2d738a> (2024. november 9.).
- Motyl, Alexander J. (2024): Gulasch oder Kommunismus. Orbán wird sich entscheiden müssen. In: *Welt*, október 24. Münch, Peter (2019): Fortpflanzungspakt. In: *Süddeutsche Zeitung*, február 16./17.
- Nótin Tamás (2024): Orbán Viktor: Sajnálom, hogy az Európai Parlament az ócska propaganda helyszíne lett. In: *Index*, október 9. <https://index.hu/kulfold/2024/10/09/orban-viktor-europai-parlament-strasbourg-unios-elnokseg-program-beszed-europai-unio/> (2024. november 8.).
- Oltag Edit (2023): Viktor Orbán's ungarischer Weg. In: *Cato*. Magazin für neue Sachlichkeit, október 5.
- Orbán Balázs (2020): *A magyar stratégiai gondolkodás egyszeregye*. Mathias Corvinus Collegium/Tihanyi, Budapest.
- Orbán Balázs (2024): Húsz éve az Európai Unióban – öt tanulság. In: *Index*, május 1. <https://index.hu/velemeney/2024/05/01/orban-balazs-europai-unio-magyarorszag/> (2024. november 9.).
- Orbán Viktor (2024): *Orbán Viktor miniszterelnök hivatalos oldala*. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-viszonvalasza-az-europai-parlamentben/> (2024. november 10.).
- Platthaus, Andreas (2024): Scharfer Blick auf Russland. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, június 26.
- Pokol Béla (2020): *Szuverenisták kontra föderalisták*. Századvég, Budapest 2020.
- Reitz Ulrich (2024): Umstrittener Besuch bei Putin: Wir sollten Orban die Daumen halten. In: *Focus Online*, július 5. <https://www.youtube.com/watch?v=SVjw-DyRdII> (2024. október 9.).
- Romsics Gergely (2024): A birodalom ellen: újrhangolt emlékezetpolitika Magyarországon. In: *Korunk* 35. évf., 11. sz., 110–125.
- Schildt, Axel (2007): *Die Sozialgeschichte der Bundesrepublik Deutschland bis 1989/90*. München 2007.
- Schlitz, Christoph B. (2024): „Patrioten für Europa”. Dieser Machtkampf im Rechtsaußen-Lager wird das Gesicht der EU bestimmen. In: *Welt*, július 8. <https://www.welt.de/politik/ausland/article252331282/Patrioten-fuer-Europa-Dieser-Machtkampf-im-Rechtsausen-Lager-wird-das-Gesicht-der-EU-bestimmen.html> (2024. november 9.).
- Schmidt, Friedrich – Vesper, Reinhard (2024): Russlands Grenzen. Wie Russland die Ukraine erobern und teilen will. In: *F. A. Z.net*, április 4. <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/wie-russland-die-ukraine-erobern-und-teilen-will-19606043.html> (2024. október 4.).
- Schmidt-Mattern, Barbara (2024): „Patrioten für Europa”. Historiker [Ulf Brunnbauer]: Bündnis arbeitet auf Zerstörung der EU hin. In: *Deutschlandfunk*, július 1. <https://www.deutschlandfunk.de/vor-ungarns-eu-ratspraesidentschaft-interview-ulf-brunnbauer-uni-regensburg-dlf-29f49012-100.html> (2024. december 5.).
- Schorkopf, Fran, (2024): Abendland. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, május 27.
- Schulze Wessel, Martin (2023): *Der Fluch des Imperiums*. Die Ukraine, Polen und der Irrweg in der russischen Geschichte. C. H. Beck, München 2023.
- Schulze Wessel, M. (2024a): Putins Endkampf. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, február 5.
- Schulze Wessel, M. (2024b): Falsches Bewusstsein. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, november 18.
- Seiser, Michaela (2024): Ungarn erzürnt über Orbánismus. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, április 10.
- Kornelius, Stefan (2020): Budget und Brexit. Europas Doppelkrise. In: *Süddeutsche Zeitung*, november 28./29.
- Steinvorth, Daniel, Brüssel (2024): Kommentar: Die „Friedensmission” von Viktor Orbán sorgt für Aufregung – doch man sollte ihr kein zu großes Gewicht beimessen. In: *Neue Zürcher Zeitung*, július 5.
- Tagesschau (2024a): Trotz Kritik der EU: Orban bei Putin in Moskau eingetroffen. In: *Tagesschau*, július 5. <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/orban-putin-moskau-100.html> (2024. december 7.).
- Tagesschau (2024b): Orban überraschend in China gelandet. In: *Tagesschau*, július 8. <https://www.tagesschau.de/ausland/asien/orban-china-102.html> (2024. december 8.).
- Vesper, Reinhard (2024): Guterres in Rußland. In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, október 24.
- Vosgerau, Ulrich (2024): Ein Gericht bricht das Recht. In: *Cato*. Magazin für neue Sachlichkeit, október 1.
- Walczak, Stanislava (2023): The Time has Come to Stop and Reevaluate the Priorities. In: *Europe right now*. <https://europenrightnow.eu/post/6661814ead1ad7fb14a8cadd> (2024. október 4.).

- Weber, Manfred (2024a): Die Grünen in einem Lager mit Orban, Kaczynski und Le Pen – beschämend. In: *Welt*, április 16. <https://www.welt.de/debatte/kommentare/article251026180/EU-Migrationspakt-Die-Grünen-in-einem-Lager-mit-Orban-und-Le-Pen.html> (2024. október 4.).
- Weber, Manfred (2024b): Jochen Buchsteiner: „Brüssel ist aufgewacht”. In: *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, június 2.
- Wetzel, Hubert (2024): Nicht wehrlos, aber hilflos. In: *Süddeutsche Zeitung*, május 31.

JEGYZETEK

- ¹ * Az írás első, rövid változata a budapesti *Országút* 2024. október 10-i online-számában látott napvilágot „A kicsi, a nagy és Európa” címen, hozzászólásként a Németh Zsolt, a magyar Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke által ugyanott 2024. augusztus 9-én „Gondolkozzunk együtt a nagysztratégiáról!” címen kezdeményezett ankétához. Jelen bővített variáns gépiratát 2024. december 8-án zártam le.
- ² Az MDF III. Országos Gyűlésén, 1990. június 2-án így hangzott Antall kijelentése: „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmillióos országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.” Idézi: Debreczeni, 1998: 137.
- ³ Orbán Viktor viszontválasza az Európai Parlamentben. 2024. október 9. In: Orbán Viktor, 2024. Az idézett befejező mondatok a 17:28 perctől: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=EGGf9I8N_iY (2024. november 10.).
- ⁴ A karikatúrákat közli K. Lengyel, 2017: 166, 175, 200.
- ⁵ Ulf Brunnbauer a Deutschlandfunk 2024. július 1-i adásában: Schmidt-Mattern, 2024.
- ⁶ Vö. az illetékes tudósítók beszámolóival, pl. Busse, 2024a; Gutschker, 2024a.
- ⁷ A munkaalapú állam korszaka következik. Orbán Viktor beszéde a XXV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban 2014. július 26. Tusnádfürdő (Băile Tușnad): Magyarország Kormánya, 2024.
- ⁸ „Föderalizáló”-nak nevezi az Európai Unió „birodalmi” törekvését Orbán Balázs is: Orbán B., 2024.
- ⁹ Annalena Baerbock külügyminiszter-asszony illető kijelentésének videofelvétele: <https://www.youtube.com/watch?v=78-Ou5sH3k&t=5083s> (2024. október 4.).
- ¹⁰ Europäische Union. Grundsätze, Länder, Geschichte. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_de (2024. október 4.).
- ¹¹ Orbán Viktor Facebook-nyilatkozata. 2024. július 8. In: Orbán Viktor miniszterelnök hivatalos oldala. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-facebook-nyilatkozata-2024-07-08/> (2024. november 10.).
- ¹² https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2024/07/16/CLEAN_Letter-article-7.pdf (2024. október 9.).
- ¹³ A sajtó többször idézte, pl. Löwenstein – Gutschker, 2024.
- ¹⁴ Ulf Brunnbauer a Deutschlandfunk 2024. július 1-i adásában: Schmidt-Mattern, 2024.
- ¹⁵ Hasonlóan vélekedett Oltay Edit (1956–2024) egyik utolsó cikkében: Oltay, 2023.